

נודה לקוננו, נצפה שיגאלנו עולמים, ישלח משיחו: יחם על־דל וגו' ונפשות אֲבִיוֹנִים יוֹשִׁיעַ [תהלים עב, יג], ט' בניסן תשפ"ו ~א'~

עוד דרשה אחרת לשבת הגדול. רשמתי בדרך קצרה / של"ה, עשרת הדברות, מסכת פסחים, מצה עשירה, ה

[צו אֶת־אֶהָרָן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר] זֹאת תֹּזְכֶּרְתָּ הָעֵלָה [הוא העלה על מוקדה על־המזבח כִּלְהִילָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תִּזְקַדּ בּוֹ] [ויקרא ו, ב]. [שְׁנֵי־הָעֵדוּתִים תִּזְכֹּרְתָּ: זֶה יוֹם אֶת־מִצְוֵת עֹלֶת הַצֶּהֳלֵל וְזֶה יוֹם אֶת־מִצְוֵת עֹלֶת הַשֶּׁלֶם] [ויקרא ו, ז]. ומה נפתלל משה עליו. ומה נפתלל משה עליו? ר' מנא דישאב ור' יהושע דסכנין [וי"ג: ר' מנא דסכנין] בְּשֵׁם ר' לוי: מתחלת הספר ועד כאן [ויקרא ו] כתיב: [וַיִּשְׁחַט אֶת־בָּנָיו הַבָּקֶר לִפְנֵי ה'] [וְהִקְרִיבוּ בְנֵי אֶהָרָן] [הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ כִּבִּיב אֲשֶׁר־פָּתַח אֶהָל מוֹעֵד] [ויקרא ו, ח]; וְעָרְכוּ בְנֵי אֶהָרָן [הַכֹּהֲנִים אֶת הַנֶּחֱטִים אֶת־הַרָאשׁ וְאֶת־הַפָּדָר עַל־הַעֲצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ] [שם ח]; [וַיִּשְׁחַט אֹתוֹ עַל יֶדְיָהּ הַמִּזְבֵּחַ צִפְנָה לִפְנֵי ה'] [וְזָרְקוּ בְנֵי אֶהָרָן] [הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמָם עַל־הַמִּזְבֵּחַ כִּבִּיב]; [וְנִתְּנוּ בְנֵי אֶהָרָן] [הַכֹּהֲנִים אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֲצִים עַל־הָאֵשׁ] [שם ז-יא]. אמר משה לפני הקב"ה: הבור שנואה [אהרן] ומימיה חביבין [בניו]? חלקת כבוד לעצים בשביל בניהן, דתנינן תמן: כל העצים קשרין למערכה חוץ משל גפן ושל זית [שמהם הביאו למזבח: נסכי יין ושמן זית] [אבל באלו היו רגילין (למערכה)] [תמיד ט, א], ולאָהָרָן אין אתה חולק לו כבוד בשביל בניו? א"ל הקב"ה: חֲטִיף שֶׁבִּשְׂבִילָךְ [י"ג: בתפלתך] אֲנִי מְקַרְבּוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שְׂאֵנִי עוֹשֶׂה אוֹתוֹ עֶקֶר וּבְנָיו טְפִלִּים: צו אֶת־אֶהָרָן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר [זאת תזכרת העלה וגו'] [שם ו] [ויקרא רבה ז, א, המשט].

ד' פנים לזה המאמר, וקשה למה חשיב ד' אלו [לעיל מנה ג'], **והאיכא יותר!** [במנחה רגילה: סולת]: וְהִבִּיאָה אֶל־בְּנֵי אֶהָרָן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ [משם מלא קמץ] מִסֹּלֶת וּמִשְׁמֶנֶה עַל כָּל־לִבְנֵיהֶם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אֲזִקְרָתָהּ הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בֵּית יִחִים לֵה' [שם ב, ב], וכן כתיב בפרשת שלמים [וְהִקְטִיר אֹתוֹ בְּנֵי־אֶהָרָן הַמִּזְבֵּחַ עַל־הָעֵלָה אֲשֶׁר עַל־הַעֲצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר בֵּית יִחִים לֵה' [שם ג, ג]]. **אמת דלפי הפשט אין זה קושיא**, דזה המדרש אינו מיירי אלא מעניני עולה [זאת תזכרת העלה], ובהא ניחא ג"כ דאין קשה: הלא כבר הקדים בפרשת מנחה: **אהרן ובניו**, כמש"כ: וְהִנֹּחֲתָרְתָּ מִן־הַמִּנְחָה לֵאמֹר **וּלְבָנָיו** [קִדְּשׁ קִדְּשִׁים מֵאִשֵּׁי ה'] [שם ב, ג]. אבל קשה טעמא: **מאי תלוי דוקא בעולה?** עוד קשה: [א"ר יוסי בר חוני:] **בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו** [סנהדרין קה, ב], **ובני אהרן תרווייהו** איתניהו בהו! וא"כ מ"ט אקפד? עוד קשה: **לעצים חלקת כבוד** וכו', וכי זה יש כבוד, שיהיו פסולים [המתולעים] למערכה! אדרבה: **כל פֶּעַל ה' לְמַעַנְהוּ** [וגם־רָשָׁע לְיוֹם רָעָה] [משלי טז, ד] [הכל עשה בשביל קלוסו] וכו'; דבר אחר: **להעיד עליו**, כְּלוֹמֵר: פֶּעַל מַעֲדָתוֹ עָלָיו עַל גְּבוּלוֹתָיו. שְׂנִיָּהּ בְּהַגְדַּת תְּהִלָּה [רש"י]: והכל ברא לכבודו. ולכאורה נראה לפרש: **היא הנותנת**: שלא לכרות עצים הנ"ל כדי שיהיו הגפן והזית מוכנים למערכה, היין לנסכים והשמן למנחות. אכן רש"י לא פרש כך רק [שיתרום להפריח] משום ישוב ארץ ישראל וכו', ע"ש.

זאת תזכרת העלה: מִי זֹאת עֵלָה מִן־הַמִּדְבָּר [כְּתִיב־וְרָאוּ עֵשָׂן] מִקְטֶרֶת מֹור וּלְבוֹנָה [מִכֹּל אֲבָקָת רוֹחַל] [ש"ה ש"ג, ו]. **מקטרת מור**, זֶה אֲבִינו אֲבִרָהם, מֶה הַמֹּר הָזֶה: **ראש לכל הבשמים**, אף אֲבִרָהם אֲבִינו הִיָּה ראש לכל הצדיקים; [מה המור הזה: כל מי שְׁלוֹקֵטוֹ יִדְּיוֹ מִתְמַרְרוֹת, כִּי הִיָּה אֲבִרָהם אֲבִינו מִמָּר וּמִסַּגֵּף עֲצָמוֹ בְּיָסוּרִים; מֶה הַמֹּר הָזֶה: אִינוֹ מִפִּי רִיחוֹ אֶלָּא בָאוֹר, כִּי לֹא הוֹדִיעַ אֲבִרָהם אֶת מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים אֶלָּא בְּכֶשֶׁן הָאֵשׁ]. **וּלְבוֹנָה**, זֶה אֲבִינו יִצְחָק, [שְׁנֵיתֵיהֶם לְבוֹנָה ע"ג הַמִּזְבֵּחַ]. **מכל אבקת רוחל**, זֶה יַעֲקֹב אֲבִינו, [שְׁהִיָּתָה מִשְׁתּוֹ שְׁלֵמָה לִפְנֵי וְלֹא נִמְצָא בְּהֵן פְּסֻלָּה. א"ר תַּנְחוּמָא: מֶה קָפַת הַרוֹחַל יֵשׁ בָּהּ מִכָּל מִינֵי בְשָׂמִים]. כִּי **כְּהֵנָה מִיעֲקֹב, וְלִוְיָהּ וּמַלְכוּת מִיעֲקֹב** וכו' [ש"ה ש"ה, ו]. **יש בו ג"כ ד' פנים: [א]:** אברהם יצחק ויעקב; **[ב]:** משה ואהרן. **[ג]:** שבעים זקנים. **[ד]:** כהן לוי ישראל:

ויש להתעורר במאמר הזה: וכי אברהם היה ראש לצדיקים? והלא היו [צדיקים] קודם לו: אדם, שת, חנוך, מתושלח, שם ועבר, וזהו ענין אלקי אבותינו אלקי אברהם יצחק ויעקב ואבותינו, ר"ל: אדם שת וכו'. ואין לתרץ: ראש, ר"ל: החשוב. [כי] משה רבינו ע"ה יוכיח.

[לדעת של"ה: נוסח ברכת אבות: **אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִרָהם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב**: מדויק: ראשית מזכיר עצמנו ואח"כ אבותינו, ואינו כותרת לשלשת האבות, שא"כ ה"ל: אבותינו אברהם יצחק ויעקב. אלקי אבותינו הם הקודמים לאבותינו: אדם, שת, חנוך, מתושלח, שם ועבר. ופלא שדילג על נח, עליו נאמר מפורש: **נח איש צדיק תמים**].

עוד קשה, וּלְבוֹנָה זֶה יִצְחָק, ובשעה שהקריב אותו אברהם לא היה על מזבחו לבונה! ואפשר לתרץ, כי לא מצינו לבונה רק בקרבן מנחה, ויצחק תיקן תפלת מנחה. ואֲפֹשֶׁר שִׁתְּקֵנוּ בְּעֵת שְׁהִיָּה נֶעֱקֵד ע"ג הַמִּזְבֵּחַ. וכן מצאתי טעם הדבר: למה נקראת תפלת מנחה יותר מנחה משאר תפלות [ר' יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום]. ריב"ל אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום [ברכות ט, ב]. **הלא כולם הם מנחה לה"י**. אלא הענין: יצחק חשב: אין עולה בלא מנחה, וחשב שלא יעלה לעולה הגונה, ע"כ תיקן תפלה במקום מנחה, וע"כ קוראין זו התפלה: מנחה.

עוד נביא מאמר ד' פנים: [וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בִּיבְשָׁה] [וְהַיָּם לָהֶם חֹמָה מִיָּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם] [שמות יד, כב]: בְּשַׁעַר שִׁירְדוֹ יִשְׂרָאֵל לַיָּם, יִרְדַּ גְּבְרִיָּאל עִמָּהֶם וְהִקְיִפָם וְשִׁמְרָם כְּחֹמָה, וְהִיָּה מְקִרִיז בַּיָּם לַיָּם: הִזְהָרוּ בְּיִשְׂרָאֵל שְׁעֵתִידִין לְקַבֵּל הַתּוֹרָה מִיָּמִינוֹ שֶׁל הַקַּב"ה. וְלִשְׁמָאל הִיָּה אוֹמֵר: הִזְהָרוּ בְּאֵלֹהֵי שְׁעֵתִידִין לְהִנִּיחַ תַּפְלִין בְּשִׁמְאֵל. וְלַיָּם שְׁלִפְנֵיהֶם הִיָּה אוֹמֵר: הִזְהָרוּ בְּאֵלֹהֵי שְׁעֵתִידִין שֶׁהִיוּ חוֹתְמִין לִפְנֵיהֶן בְּבִרְיָת. וְשִׁלְאֲחֵיהֶם הִיָּה אוֹמֵר: הִזְהָרוּ בְּאֵלֹהֵי שְׁעֵתִידִין לְהִרְאוֹת קֶשֶׁר שֶׁל תַּפְלִין וְכִנֵּף צִיצִיתֵיהֶן מֵאַחֲרֵיהֶן [ילקוט שמעוני תורה רלד]. **ג"כ ד' פנים [נחפצי מצות]: תורה, תפילין, מילה, ציצית**. וקשה: למה לא חשיב מזוזה בשמאל? עוד קשה: [הן יתעטפו בכנפין] ציצית בד' רוחותיהן!

נודה לקוננו, נצפה שיגאלנו עולמים, ישלח משיחו: יחס על־דל וגו' ונפשות אֲבִיוֹנִים יוֹשִׁיעַ [תהלים עב, יג], ט' בניסן תשפ"ו ~ב'~

עוד נביא מאמר ד' פנים: רב הונא אמר בְּשֵׁם בַּר קַפְרָא: בְּשִׁבִיל אַרְבַּעַה דְּבָרִים נִגְאָלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרִים: שָׁלַא שְׂנוֹ אֶת שְׁמִם וְאֶת לְשׁוֹנָם [ולבושם] וְלֹא אָמְרוּ לִשְׁה"ר, וְלֹא נִמְצָא בִּינֵיהֶם אֶחָד מִן פְּרוּץ בְּעֶרְוָה (ויקרא רבה לב, ה; פסיקתא דר"י א, ז). וקשה: מה שייכות יש לד' אלה לגאולה. ועוד קשה: שלא היה בהם לשה"ר? הלא מנגד לזה מחז"ל: [יאמר מ' שִׁמְךָ לְאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְטָא עֲלֵינוּ הִלְהִיגְנִי אֶתְהָא אֲמַר כְּאֶשֶׁר הִרְגִּית אֶת־הַמִּצְרִי וַיֵּיכָא מִשְׁהָ] וַיֹּאמֶר אֲכָן נֹודַע הַדְּבָר (שמות ב, ד): ר' יהודה ב"ר שלום בְּשֵׁם ר' חֲנִינָא הַגְּדוֹל, וְרַבּוּתֵינוּ בְּשֵׁם ר' אֶלְפִסְנָדָרִי אָמְרוּ: הִיָּה מִשְׁהָ מְהֻרָּה בְּלָבוֹ וְאֹמַר מָה חֲטָאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁתַּעַבְדּוּ מִכָּל הָאֲמֹת. כִּיֹּון שֶׁשָּׁמַע דְּבָרֵינוּ, אָמַר: לִשְׁה"ר יֵשׁ בִּינִיָּה. הֵיאָךְ יִהְיוּ רְאוּיִין לְגָאֵלָה. לָכֵךְ אָמַר: **אֲכָן נֹודַע הַדְּבָר**, עֵתָה יִדְעִיתִי בְּאִיזָה דְּבָר הֵם מִשְׁתַּעַבְדִּים (שמות רבה א, ל, וברש"י), [וקשה: כחריגת שלומית בפריצות, אף כאן היה לשה"ר חריג בדתן ואבירם?].

קודם שנבאר שש עשרה פנים להנה, נחקור חקירה גדולה ועצומה בענין יציאת מצרים ונקיים החיוב המוטל **לספר מיציאת מצרים**. בהא דאיתא באגדה: **מצוה לספר** ביציאת מצרים, **וכל המספר** ביציאת מצרים הרי"ז משובח. דקשה **הכפל ושינוי לשון**. ולפי דרכנו יתורץ ג"כ בענין נאה ועמוק, ולפי הגירסא: **וכל המרבה** לספר לא קשה מיד, **מצוה לספר ביציאת מצרים סיפור מה**, **וכל המרבה** לספר הרי"ז משובח. אבל לרוב הנוסחאות הגירסא שאין שם תיבת: **המרבה**, קשה! [לפי דרכנו יתבאר החקירה גדולה העצומה היא כל פרק ל"ה מספר עבודת הקודש בחלק סתרי תורה, מענין **שתלוי כל התורה ביציאת מצרים**, ובמקצת הוספתי נופך משלי. והובא המאמר בדרשה הראשונה לעיל, ונתנו ג' סיבות בדבר]: א"ר אֶבְהוּ א"ר אֶלְעָזָר: מִפְּנֵי מָה נַעֲנֵשׁ אֲבָרְהָם אֲבִינוּ וְנִשְׁתַּעַבְדּוּ בְּנֵי לְמִצְרַיִם 210 שָׁנִים? מִפְּנֵי שֶׁשָּׁעָה אֲנִיגְרָא בַת"ח, שֶׁנֶּאֱמַר: [וַיִּשְׁמַע אֲבָרְהָם כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו] וַיֵּרָק אֶת־חֲנִיכָיו וַיִּלְדִּי בֵיתוֹ [שְׁמֵנָה עָשָׂר וְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן] (בראשית יד, יד). וְשִׁמּוֹאֵל אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁהִפְרִיז עַל מִדּוּתֵיוֹ שֶׁל הַקֶּב"ה, שֶׁנֶּאֱמַר: [וַיֹּאמֶר ה' א'] בְּמָה אֲדַע כִּי אֵירָשְׁנָה (שם טו, ח), [ור' יוֹחָנָן אָמַר: שֶׁהִפְרִישׁ בְּנֵי אָדָם וכו'] (מדרם לב, א). **וכי אם לא היה אומר כן, לא היתה התורה, שהרי היא תלויה במצרים**, וְכָשָׁלַא חֲטָאוּ לֹא הָיוּ בְּמִצְרַיִם. [ונקצת פרשוה דהגזרה היתה קדומה. רק בשביל חטא אברהם ציערו הקב"ה והגיד לו זו הבשורה שיהיו בגלות]. אבל כל זה אין מרוה צמאונינו.

וקודם שהגדתי תירוצו הכתוב שם בְּסִפְרוֹ בְּאִרְכּוּת דְּבָרִים ובתוספת איזה ענינים, הקדמתי דרך צחות **הקדמה**. **מתחלה היו אור וחושך מעורבין** זה בזה, ואח"כ: [וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת־הָאֹר כִּי־טוֹב] **וַיַּבְדֵּל אֱלֹקִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ** (בראשית א, ד) וקבע להם תחומם, וגנז האור לצדיקים (תגיה יב, א). וע"ז סוֹבֵב כָּל הַכְּתוּב שֶׁם מַעֲבִין כּוֹחוֹת אֱלֹקִיּוֹת שֶׁהֵיוּ **מעורבים: חושך למצרים ולבנ"י היה אור**, ואז היה היין משומר מסולק [נקי] מכל השמרים [מכאן: שמרים הבאים ליין, מגזרת חטא אדם]. **ונגד זה היין יהיו ד' כוסות של יין בסוד ד' גאולות**, כי כשהעמיד **סיבת כל הסיבות** [ה"] הַמְרַכְּבוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְהַשְּׁמַאֲלִיּוֹת, אִז: וְנִהְיָ יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהִשְׁקוֹת אֶת־הַגֶּן וּמִשְׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבַּעַה רָאשִׁים (שם ב, ז): **השתלשלות אצילות בריאה יצירה עשיה מסטרא דקדושה, והד' ראשים**, לכל אחד **ד' פנים** נרמזים בפסוק: [אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם] בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' א' אָרֶץ וְשָׁמַיִם (שם ד). ה': אצילות; [אלקים]: בגימטריא: הכסא; [אֶרֶץ] העליונה, עולם המלאכים; יצירה: [שמים], הם הגלגלים וכל אשר בתוכם **ד' רוחות**. ונגד **ד' בנים** [דברה תורה]: **חכם**: הוא **חכם האמיתי ית'** עולמו של הקב"ה: הוי"ה. **רשע**: להיפך: **עולם השפל**. **תם**: עולם הבריאה, דהיינו: עולם הכסא, אשר שם צורת תם [יעקב] חקוקה; **שאינו יודע לשאול**: עולם העשיה, עולם הגלגלים, וכ"כ: [אִם־נִסְפָּק תִּלְוָה אֶת־עַמִּי אֶת־הָעַנִּי עִמָּךְ] לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנִשָּׁה [לֹא־תִשְׁיָמוּן עָלָיו גִּישָׁךְ] (שמות כב, כד): **הה"ד**: טוֹב־אִישׁ חוֹנֵן וּמְלֹוֹה, יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט (תהלים קיב, ה). בוא וראה **כל בְּרִיּוֹתֵינוּ שֶׁל הַקֶּב"ה לִוֵּין זֶה מִזֶּה**: הַיּוֹם לֵוָה מִן הַלִּילָה וְהַלִּילָה מִן הַיּוֹם [וַאֲיֵין דְּנִין זֶה עִם זֶה כְּבָרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹם לֵוָם יָבִיעַ אֲמַר וְלִילָה לִלְלָה יִחְזַר־דַּעַת] (תהלים יט, א): הַלְבָּנָה לֵוָה מִן הַפּוֹכְבִּים וְהַפּוֹכְבִּים מִן הַלְבָּנָה, וכשהקב"ה רוֹצֵה אֵינִם יוֹצֵאִים (שמות רבה לא, טו). **אבל באמת אינם יודעים**, ר"ל: אף אם הם חיים משכילים, אינם בחיריים, רק מוכרחים, [כי ידיעה היא הבחירה: עץ הדעת טוב ורע].

❧ ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ ❧

נחזור לענינינו: עולמו של הקב"ה הוא: הוי"ה, מתנהג בארבע מידותיו: קו החסד, קו הדין, קו הרחמים, **מלכות שר העולם**. חסד דא: [יו"ד] **דהיא נקודה** ומרכז שסבובה מגלגלים הקוים. דהיינו: **ששה קצוות: ששת ימים: [פִּי־אֲמֶרְתִּי] עוֹלָם חֶסֶד יִבְנֶה** [שמים תכן אֲמוֹנֶתֶךָ בָּהֶם] (תהלים פט, א). ה' [ראשונה]: גבורה, אשר היא **פתוחה מלמטה: אר"ל: מד"כ: אִם־לִלְצִים הוּא־יִלְצִי [לְעַנְוִים יִתֵּן־חֵן] (משלי ג, ד): בָּא לְטִמָּא פּוֹתְחִין לוֹ. בָּא לְטִהָר: מְסִי־עֵין אוֹתוֹ** (יומא לח, ב), אִיזָהוּ גְבוּרָה, הַפּוֹכֵשׁ אֶת יִצְרוֹ (אבות ד, א) [ועי' בפתיחה דלעיל]. **פתאומית, שחור, עץ הדעת כולל מטוב ורע, דין ורחמים, ומשם: התורה, אשר ששה סדרים, פירושה: שהם מטוב ורע, ר"ל: אסור ומותר, טמא וטהור, זכאי וחייב. ה'** [אחרונה] זה השער הפתוח לתחתונים להשגיח על הכלל ועל הפרט, מקרני ראמים ועד ביצי כנים, וזהו: **לפי גדולתו ית' ענותנותו**.

כָּלֵל הָעוֹלָה: ד' מידות אלה הם: **א: חסד; ב: דין; ג: תורה; ד: ענוה**. [נסתרי: עוד **ד' פנים לעולם הכסא**, והם מרכבת עמי נדי"ב: [רַכֵּב אֱלֹקִים רַבְּתִים] אֶלְפִי שֶׁנֶּאֱן [ה' בָּם סִיגִי בְקִדְשׁ] (תהלים סח, יח) [חקוקים על כסא הכבוד]: אדם שור נשר אריה. עוד **ד' פנים לעולם היצירה**: מרכבו ארגמן: (ר"ח) מיכאל, גבריאל, אוריאל, רפאל. עוד **ד' פנים לעולם העשיה** הנמשך מהגלגלים, והם: **ד' רוחות השמים**, ולעומתם: **ד' יסודות** [ואלו הם: אש, רוח, מים, עפר, גם מכוונים נגד 4 אותיות הוי"ה], [כמבואר בזוהר, והובא בפרדס [שער מהות והנהגה]. והנה ג' אלה המערכות מד' פנים, הם מקבלים החיות מהמערכה העליונה, ד' אותיות: שם הוי"ה, והוא: חותך חיים לכל חי [חלפתי, תמורת, נסרתי, בנפשות]. וזה [מידת לח]: סוד רביעית: רובע יין חי, וב' וג' רביעית ממזגים, והבן זה].

נודה לקוננו, נצפה שיגאלנו עולמים, ישלח משיחו: יחס על־דל וגו' ונפשות אביונים יושיע [תהלים עב, יג], ט' בניסן תשפ"ו ~ג~

וע"ז תקנו רז"ל הנוסחאות, כוס ראשון: **אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ** [וכו'] **וְקִדְּשָׁנוּ**, היינו: זה נגד: **וְהוֹצֵאתִי** [אתכם מתחת סבלת מצרים, 4 לשונות הגאולה (שמות ו, 4-), דהיינו: השלהבת מהגחלת: **כִּי יַעֲקֹב חִלַּק ה'**; וקדשנו בקדושתו ית' על כוס שני, אגדה: **מִתְחִיל בִּגְנוּת וּמִסִּים בְּשִׁבְחָה**: עולם הכסא התחיל ב**גְנוּת** אצל יעקב: תנא: עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה [פרצוף אדם שבארבע חיות בדמות יעקב (רש"י)], ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה. **בְּעוֹ לִסְכּוּכָה** [מחמת קנאה], מיד: **וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלֵינוּ** וגו'. אר"ל: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, כאדם שמיני על בנו [במניפה, להצילו מן השרב]. [ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים] **עֲלִים וְיֹרְדִים בּוֹ** [בראשית נח, יב], אבל: **מִסִּים בְּשִׁבְחָה**: וְהִנֵּה ה' נֹצֵב עָלֵינוּ [לשמוח (רש"י)] ויאמר אני ה' אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתנגנה ולזרעך (שם יג) [חולין צא, ב] וכן אח"כ: **סִים בְּשִׁבְחָה** אצל משה רבינו ע"ה: [ואורב"ל: בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, מה לילד אשה בינינו? א"ל: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמדה גנוזה שגנוזה לך 974 דורות קודם שנברא העולם [זכר לשלם בריית] דבר צוה לאלף דור [תהלים קה, ח]], אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? מה אנחנו כִּי־תִצְרְכֶנּוּ וְכוּ' אֵלֶם כִּי תִפְקְדֶנּוּ (שם ח, ה)? ה' אֲדֹנֵינוּ מִה־אֲדִיר שֶׁמֶךְ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּגְהֶה הוֹדֵךְ עַל־הַשָּׁמַיִם (שם ב) א"ל הקב"ה למשה: הֲחִזִּיר לְךָ תְּשׁוּבָה. אמר לפניו: רבש"ע, מתיירא אני שמא ישרפוני בהקבל שבפיהם. א"ל: **אֲחֻזּוֹ בְּכֶסֶף כְּבוֹדִי וְחֲזֹר לְךָ תְּשׁוּבָה** (שבת פח, ב), וזהו נגד: **וְהַצֵּלְתִּי; כוּס ג'**: ברכות המזון שתיקן משה רבינו ברכות **הֵזֵן** על המן שהוא לחם אבירים, הוא נגד עולם המלאכים, זהו נגד: **וְגִאֲלֵתִי**: המלאך הגואל; **כוּס רביעי: הלל**, נגד: **וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיֵּיתִי לָכֶם לְאֻלָּקִים** [ידיעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים] (שם). **ומתחילה נקדים**: הא דאיתא בפרק כל כתבי: האומר **הלל** בכל יום הרי זה מחרף ומגדף (שבת קיח, ב), ועיין רש"י שפירשו דחוק. וגם בר' יונה ברכות [שם]. ול"נ לפרשו: וכבר ידוע שעברה גדולה היא להרבות בתוארי ה', וארז"ל: [הוא דנחית קמיה דר' חנינא, אמר: האל הגדול הגבור והנורא והעזוז והיורא, הסזק והאמיץ והנכבד. המתין לו עד דסיים. כי סיים אמר ליה: סימיתניה לכולהו שבחי דמרק? למה לי כולי האי?] אכן, הכי תלת דאמרינן אי לא דאמריניהו משה רבנו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקניניהו בתפלה, לא הוינן יכולין למימר להו [ואת אמרת כולי האי ואזלת! משל למלך בשר ודם שהיו לו אלה אלהים דיגרי זקב, והיו מקלסין אותו בשל כסף. והלא גנאי הוא לו!] [ברכות לג, ב], ואין לנו רשות לפאר ולרומם אלא מצד הפועל, אבל לא מצד מהותו. וע"כ אין לומר הלל אלא ביציאת מצרים, וכל המועדים: זכר ליציאת מצרים, או בימי חנוכה, שהיה ג"כ עת נס גדול, כי אז אנו משבחים מצד פעולותיו. אבל ביתר ימים שאינם ימי נס. נמצא האומר הוא מצד מהותו: מִי־יִמְלֵל גְבוּרָתוֹ ה' [ישמיע כל־תְּהִלָּתוֹ] (תהלים קו, ב), ואין זה אלא חירוף וגידוף. וז"ש: **וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיֵּיתִי לָכֶם לְאֻלָּקִים**, אבל זולת זה אין לכם השגה בי, רק מצד הניסים שאני עושה לכם. ותקנו ב' כוסות לפני סעודה וב' לאחר הסעודה, הסעודה רומזת לסעודת לויתן אשר יזכו לה הצדיקים, אשר מעלת הצדיקים לפנים ממחיצת מלאכי השרת, צרורות תחת כסא הכבוד, הרי: **שְׁתֵּי כוֹסוֹת לִפְנֵיהֶם וְשֵׁתִי כוֹסוֹת לְאַחֵרֵיהֶם**.

ומעלת ושלמות הצדיק היא בג' אלה הנרמזים בפסוק: וְאַהֲבֵתָ אֶת ה' א' בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מַאֲדְךָ (דברים י, ה), שהם שלמות הנפש והגוף והממון, ולעומת זה: **פֶּסַח מִצָּה וּמִרֹר** הבאים בסעודה זו. ובג' אלה נשתעבדו ישראל: בשלמות הנפש: [וא הִנֵּסָה אֱלֹקִים לְבָאֵר לְקַחַת לֵוִי] גוי' מִקְרָב גוי' [במסת באלות ובמפלותים ובמלחמה ובגד חזקה ובזרוע נטילה ובמוראים גדלים לכל אשר־עשה להם ה' אלקיכם במצרים לעיניך] (דברים י, יד); **ד"א**: [ונבוא בִּי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הָיִם בִּיבְשָׁה] והימים להם חומה מימינם ומשמאלם (שמות יד, כב): שִׁירַד סְמָאֵל וְאִמֶּר לִפְנֵינוּ: רבש"ע, לא עבדו ישראל ע"ז במצרים, ואתה עושה להם נסים! והיה משמיע קולו לשר של ים ונתמלא עליהם חמה ובקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוטה שבעולם, וכי לדעתם עבדוהו, והלא לא עבדוהו אלא מתוך שעבוד ומתוך טרור דעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואנס כרצון [ליק"ש תורה רלד]: **[וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא לְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהִיוּ בְּמִצְרַיִם הָיוּ עוֹבְדִין ע"ז וְלֹא הָיוּ עוֹזְבִין אוֹתָהּ, שְׁנֵאֲמַר: [ומרובי ולא אבו לשמע אלי] אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ [ואת־גִּלְגֹּל מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאִמֶּר לְשָׁפֵךְ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם לְקַלּוֹת אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם] (יחזקאל כ, ח). א"ל הקב"ה למשה: כל זמן שישראל עובדין לאלהי מצרים לא יגאלו, לך ואמר להן שניחו מעשיהן הרעים ולכפר בע"ז. ה"ד: [ויקרא משה לכל־זֶקֶן יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם] מַשְׁכּוֹ וְקָחוּ [לָכֶם צֶאֱן לְמִשְׁפַּחְתִּיכֶם וְשִׁחֲטוּ הַפֶּסַח] (שמות יב, כא), קלומר: משכו ידיכם מעבודת כוכבים, וקחו לכם צאן, ושחטו אלהיהם של מצרים ועשו הפסח, שבכך הקב"ה פוסח עליכם וכו' (ישעיה ל, טו) (שמות רבה טז, ב). **בגוף**: [וּמִרְרֹו אֶת־חֲמִיָּם בְּעַבְדָּה קִשָּׁה] בְּחֹמֶר וּבְלִבְלָיִם [ובקִלְבֵּבְדָה בְּשָׂדֶה אֶת כָּל־עַבְדֵּיכֶם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בְּהֶם בַּפֶּרֶךְ] (שמות א, יד). **ואם בגופם, ק"ו בממונם**, ומה שקנה עבד קנה רבו. **ונגאלו בג' אלה: [בנפש:]** וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיֵּיתִי לָכֶם לְאֻלָּקִים (שם); [ויאמר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהִרְדֵּיךְ הָאֵלֹת כִּי אֲנִי שֹׁלְחֲתִיךָ] בְּהוֹצִיאָךְ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם **תַּעֲבֹדוּן אֶת־הָאֱלֹקִים עַל־הַקֶּר הַזֶּה** (שם ג, יב); **בגוף**: [וַיִּסְחָק ה' אֶת־לֵב פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל] וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בְּיַד רַמָּה (שם יד, ח). **בממון**: [וְהָיָה נֶטוֹן אֶת־יָתֶן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׂאֲלוּם] וַיִּבְצְלוּ אֶת־מִצְרַיִם (שם יב, לו).**

פסח נגד שלמות הנפש, כי הוא רומז על ביטול ע"ז: [עֲתָה יִדְעֵתִי] כִּי־גָדוֹל ה' מְקַל־הָאֱלֹקִים [כי בדבר אשר זדו עליהם] (שמות יח, יא), כי אם הוא [ית] גדול משרו של מצרים, שהוא השר הגדול [שנצח], ק"ו מאחריני! ואף שהיה קרוב אל הקודש. זה היה הענין שלא נתבטל מיד בהכות ה' הבכור למטה, רק הוכה אבל לא הומת, כי הוא כענין ע"ז של ישראל אינה בטלה (ע"ז נב, ב). גם לעמו קצת קדושה שהיו המצרים נימולים [ותרעב כל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־פְּרַעֲה לֵאמֹר לָחֶם לָחֶם וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה לְכָל־מִצְרַיִם לָכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ (בראשית מא, נה): לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו, וכשבאו אצל פרעה ואמרו: כך הוא אומר לנו וכו' (רש"י). ע"כ לא נתבטל לגמרי עד קריעת ים סוף. וזה ויכוחם: הלא־הִהוּ הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבְרָנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר תִּתֵּן לָנוּ עֹבֵד אֶת־מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֹבֵד אֶת־מִצְרַיִם מִמִּתְּנוּ בְּמִדְבָּר (שם יד, יב), ובעת קריעת ים סוף נתבטל לגמרי, ואז אמר יתרו: עֲתָה יִדְעֵתִי כִי־גָדוֹל ה' מְקַל־הָאֱלֹקִים כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם (שמות יח, יא), ואז נתקיים: וַיְהִי בַיּוֹמִים הַהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם [ונאחז בִּי־יִשְׂרָאֵל מִן־הַעֲבָדָה וַיִּצְעַק וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל־הָאֱלֹקִים מִן־הַעֲבָדָה] (שם כג, ג). **לגמרי**. ואע"פ שכתוב זה נאמר בעת היותם במצרים, מ"מ שם לא נאמר (שם כד) רק כי זכר ברית אברהם ויצחק ויעקב, אבל: וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם, שמלך מצרים שהיה מסך מבדיל מת לגמרי, לא היה רק בימים רבים, דהיינו: בעת קריעת ים סוף, ואז נתקיים: כי גדול ה' מכל אלקים, הוי': שלמות הנפש:

נודה לקוננו, נצפה שיגאלנו עולמים, ישלח משיחו: יחס על־דל וגו' ונפשות אֲבִיוֹנִים יוֹשִׁיעַ [תהלים עב, יג], ט' בניסן תשפ"ו ד'

מצה שלמות הגוף, אדם הראשון: עיסת העולם היה נעשה כגבל הזה: עלובה עיסה כו', מצה: **עור** דלא קמיח, סוד: כתנות עור, והיה ראוי להיות **אור** באל"ף: לעבדה ולשמרה: מצה שמורה; אדם **מוֹשֵׁךְ בַּעֲרָלְתּוֹ הִיא** (סנהדרין לח, ב), **וכל ערל לא יאכל בו** (שמות יב, מח). [ומצאתי בספר אחד, שעל כן לא יתנו לכותי ממצה לאכול, כי הוא במקום פסח].

מרור שלמות הממון, [כמאמר העורב לנח:] יהי רצון שיהיו מזונותי מרורים כזית ובידי הקב"ה (סנהדרין קח, ב). ולא יחניף בממון, רק ישמח בחלקו, אף שזמזונותיו מצומצמין ישמח, **כי הם בידי ה"י**. **גם נקרא מרור חסא**, שיחסו העשירים על עניים **המרורים** אשר מר למו, ובפרט בזה החג שיהיה פתוח הותרנות מלמעלה, ע"כ החמירו: כל **דכפין** ייתי ויכול, וזהו בדיקת הכיסין אשר רמזו האחרונים. **עכבר מזכר בכל עניני חמץ**: עכבר נקנס ונקר בפיו, ועכבר יוצא ונקר בפיו וכו', עכבר לבן נקנס ונקר בפיו ועכבר שחור יוצא ונקר בפיו וכו' עכבר נקנס ונקר בפיו וחולדה יוצאה ונקר בפיה וכו' (פסחים י, ב).

וגם הוזכר חמץ בו בכלב: רשב"ג אומר: כל שאין **הכלב** יכול לחפש אחריו. ותנא: כמה חפישת **הכלב**, שלשה טפחים (פסחים לא, א; ב"מ מב, א). **ובצאתם ממצרים**: ולכל בני ישראל לא יחרץ־ללב לשנו [למאיש ועד־בהמה למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל] (שמות יא, ז). **שאלו תלמידיו את ר' אלעזר**: מפני מה **הכלב מכיר את קונו** [לשמרון], וחתול אינו מכיר את קונו? א"ל: ומה האוכל ממה שעכבר אוכל, **משכח, האוכל עכבר עצמו** [חתול עכא"כ]. **שאלו תלמידיו את ר' אליעזר**: מפני מה הכל מושלים בעקבירים? מפני שסורן רע. מאי היא, רבא אמר: **אפילו גלימי גייצי** [מכרסמים אף בדים נטולי טעם]. [רומז כי מי שנותן צדקה עושה לבוש, כ"ש: וילבש צדקה כשך] וגו' (ישעי' נט, יז). **רב פפא אמר: אפילו שופתא דמרא גייצי** [כי הנותן צדקה יש לו מרא [את חפירה] לקבורה, כ"ש: [אז יבקע פלטר אוֹרְךָ וצרכתך מהרה תצמח] והלך לפניה צדקך [כבוד ה' יאספק] (שם נח, יח) **עז לחפירה**]. [ת"ר: חמשה דברים משכחים את התלמוד: האוכל ממה שאוכל עכבר וממה שאוכל חתול, והאכל לב של בהמה, והרגיל בזיתים, והשוה מים של שיור רחיצה, והרוחץ רגליו זו על גבי זו. ו"א: אף המפנים כליו תחת מראשותיו] (הוריות ב, ב). **חתול**: א"ר יוחנן: אי־למלא לא ניתנה תורה, היינו למדין צניעות מתחול, [וגזל מנגלה, וקריות מיונה. דרך ארץ מתרגל] (עירובין ב, ב). פירש"י: חתול אינו מטיל רעי בפני כל אדם; אמרו: טעם למה נברא אדם באחרונה, שאם יתגאה יאמרו לו יתוש קדמך (סנהדרין לח, א). וארז"ל: בריה קלה מעלנא אית לה, מפקני לית לה (גיטין ב, ב). זהו רמז לכלי שמכניס ואינו מוציא. **חתול**, שמוציא בסתר שלא בפני אדם, זהו צניעות ומדה טובה, אבל מ"מ כשאוכל עכבר, דהיינו: הקנאה והחמדה, אין מכיר קונו. והכלב מכיר קונו, הוא כילי, קמצן לעצמו ומפזר לצדקה. **וכלב רע** שהוא כילי **גם לצדקה**, אשר על כלב זה נאמר: **לא יחרץ־ללב לשנו. ועליו נאמר: מעשה בר' ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה משפע ביותר** [לבוש מכובד]. א"ל: משגח רבי מתקבלא גבן [תסכים לרבנות אצלנו], א"ל: אין, הכניסו לביתו האכילו והשקהו, בדקו במקרא ולא מצאו, במשנה ולא מצאו, באגדה ולא מצאו, בתלמוד ולא מצאו, א"ל: סב בריך [אורח מברך], א"ל: יברך ינאי [בעל הבית] בבייתה. א"ל: אית בך אִמֶר מה דאָנא אִמֶר לך [התוכל חזור על דברי?] א"ל: אין א"ל: אִמֶר: אכול כלבא פיסתא ד־ינאי [אכל הכלב פתו של ינאי], קם תפסיה. א"ל: ירשתיה גבך דאת מונע לי [ירשתי תפוסה אצלך]. א"ל: ומה ירשתך גבי? א"ל: חד זמן הוינא עבר קמי בית ספרא, ושמעית קלהון דמיניקא אִמֶרין [עברתי בפתח תלמוד־תורה ושמעתי פעוטות אומרים]: תורה צוה־לנו משה מורשה **קהלת יעקב** (דברים לג, ד): מורשה **קהלת ינאי** אין פתיב פאן, אלא **קהלת יעקב**. א"ל: למה זכית למיכלא על פתורי [מה זכותך לסעוד על שלחני]. א"ל: מיזמי לא שמעית מילא בישא וחרצתי למרה [לא חשפתי לאדם הלשה"ר ששמעתי], ולא חמית תרין דמתפתשין דין עם דין ולא יִהְיֶה שְׁלֵמָא ביניהון [ולא קראיתי מתקוטטים שלאט הבאתים לשלום]. א"ל: כל הדא דרך ארץ גבך וקרייתך כלבא [כזה דרך ארץ בהנהגתי ואתה ר' ינאי קורא עלי כלב?]? קרא עליה: שם דרך, דשם ארחה סגי שני [ויק"ר ט, ג; מדרש רבתי ז], וקשה בזה המאמר, מאחר שראה שהוא עם הארץ, היאך נתן לו כוס לברך? הלא לפנים היה בישראל **שלא לזמן** על עם הארץ, אף מי שהיה למדן, רק **שלא למד כל התורה כולה**. וכן: רמי בר חמא לא אִזְמִין עליה דרב מנשיא בר תחליפא דתני סיפרא וספרי והלקתא. פי נח נפשיה דרמי בר חמא, אִמֶר רבא: לא נח נפשיה דרמי בר חמא אלא **דלא אִזְמִין ארב מנשיא בר תחליפא** [לסעוד עמו]. והתנאי: אחרים אומרים: אפילו קרא ושנה ולא שמש תלמיד חכמים, **הרי זה עם הארץ?** שאני רב מנשיא בר תחליפא דמשמע להו לרבנן [ת"ח הוה], ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה [ברכות מז, ב]. עוד קשה, חשיב מקרא משנה תלמוד אגדה, ולמה לא חשיב: תוספתא ספרא כו'. **עוד קשה**: למה נקרא **כלב**? ועל דרך חז"ל: רבי פתח אוצרות בשני באוצרת. אִמֶר: יִכְנָסוּ בַעֲלֵי מִקְרָא, בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, בַּעֲלֵי תִלְמוּד, בַּעֲלֵי הִלְכָה, בַּעֲלֵי הַגְדָּה; אֲבָל עַמִּי הָאֶרֶץ אֵל יִכְנָסוּ. דחק ר' יונתן בן עמרם ונקנס. א"ל: רבי, פרנסני! א"ל: בני, קריית? וכו' א"ל: פרנסני כָּלֵב וְעֹלֹרֵב. פרנסיה. בתר דנפק יתיב רבי וקא מצטער, ואִמֶר: אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ! אִמֶר לפניו ר' שמעון בר רבי: שְׁמָא יוֹנָתָן בֶּן עֲמֶרָם תִּלְמִידָךְ הוּא, שְׂאִינוּ רֹצֵה לִיהֻנֹּת מִכְבֹּד תּוֹרָה מִיָּמָיו. בדקו ואשכח. אִמֶר רבי: יִכְנָסוּ הַכֹּל (ב"ב ח, א). עוד קשה: מה מועיל **דרך ארץ** להתיר לפרנסו על חשבון ת"ח? אפשר לומר שזה היה **בליל פסח**, שהיה מאספו לביתו, לקיים: כל דכפין ייתי ויכול. ענין ד' אלה דקא חשיב, ר"ל: **שאלת ד' בנים**: מקרא: תשובת התם שלא הובא שם, אלא **מקרא** לבד: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים (שמות יג, ח); **משנה**, היא תשובת החכם: אין מפטירין אחר הפסח אִפְיָקוֹמֵן (משנה פסחים י, ח). **אגדה**: בתשובת הרשע: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לי ולא לו. ואלו הנה שם לא הנה נגאל, בעבור זה עשה אגדה, ודרש תלמוד בתשובת אינו יודע לשאול: שָׁנְאַמֶר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים [והמשכן]: יכול מראש חֲדָשׁ? ת"ל: ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום? ת"ל: **בעבור זה**: בעבור זה לא אִמַרְתִּי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך (הגש"פ). אבל עדיין לא ידע כי עם הארץ הוא, פי סובר אולי שלאחר אכלו יקום לילך לביתו לספר ביציאת מצרים, עד שנתן לו כוס של ברכה, נתגלה בושתו כי עם הארץ הוא. ומאחר שראה שאין לו אחיזה בענין גאולת מצרים, קראו **כלב**. והוא השיב שחפץ בתורה, וכתוב בענין מצרים: בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הַהָר הַזֶּה (שמות ג, י), ואח"כ: **לא שמעתי מלא בישא וחדיתי למרא**. ויש על זה ב' פירושים: שלא השיב על עלבונו, או שלא סיפר לשון הרע לחברו. וכבר איתא (פסיקתא דר"כ יא, ז) שהבאתי למעלה (ד"ה עוד נביא) שנגאלו ממצרים שלא ה' בהם לשון הרע. ולפי פי' ראשון, היינו גדורים מעריות, כי כששנים מריבים זה עם זה כל אחד מגלה ערות חברו. אח"כ התחרט שקראו **כלב** מאחר שהיה בו דרך ארץ. [ענין במדרש ילקוט"ש בשלח רכו: ויהי בשלח פרעה את־הָעָם וְלֹא־נָתַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים פִּי קָרוֹב הוּא (שמות יג, יז), ד"א: עבד טוען את רבו וכו' עיי"ש. וזהו שהיה לו דרך ארץ, א"כ כל שכן שיש לו אחיזה בענין גאולת מצרים [של"ה, עשרת הדברות, פסחים, מצה עשירה ה]